

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук
Нікітської Юлії Мирославівни
на дисертацію Кобилянської Тетяни Вікторівни
*«Формування готовності майбутніх психологів до роботи
із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки»*,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Суперечності трансформаційного періоду, який переживає нині суспільство, безперечно ускладнюють процес формування позитивного сімейного середовища для виховання підлітків. Несприятливе сімейне оточення, недоліки у процесі виховання, погіршення внутрішньо-сімейних стосунків призводять до збільшення чисельності підлітків, чия поведінка межує з моральними та правовими нормами. Наукова психолого-педагогічна література майорить поглядами на те, чим є сім'я для дитини, як вона формує її роль як майбутнього батька чи матері. Іноді ці погляди радикально різняться, але варто визнати, що у кожній сім'ї складається власна, індивідуальна виховна система, яка постійно апробується у досвіді, містить низку засобів і методів впливу на дитину, проте не позбавлена прорахунків і серйозних помилок, які покликані нівелювати не лише батьки, а й психологи та соціальні працівники.

У руслі зазначеного значущим є звернення Т. В. Кобилянської до дослідження актуальної психолого-педагогічної проблеми – формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки, що цілком відповідає основним напрямкам та завданням наукової теми кафедри психології Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини «Психологічні аспекти формування творчої особистості вчителя, студента, учня» (номер державної реєстрації № 0111U00746).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертанткою:

- окреслено і теоретично обґрунтовано ступінь розробленості проблеми у науковій літературі, розкрито зміст і уточнено сутність ключових понять дослідження;
- уточнено критерії, показники та рівні готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки;
- здійснено діагностику готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки;
- розроблено та апробовано модель, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки.

Нові факти, одержані здобувачем.

Дисертація Т. В. Кобилянської є комплексним теоретико-методологічним дослідженням, у якому *вперше*:

- розроблено модель формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки, що охоплює наступні блоки: методологічно-цільовий (мета, підходи, принципи); змістово-операційний (етапи, зміст, форми, методи, технології); результативно-оцінний (критерії, рівні, результат);
- обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки, зокрема: інтеграція психологічних і педагогічних знань у процесі оновлення змісту фахових дисциплін; розвиток у майбутніх психологів ціннісного

ставлення до роботи із сім'ями підлітків на основі використання інноваційних форм та активних методів; включення студентів в реальну практичну взаємодію із сім'ями підлітків з використанням педагогічних технологій через оптимальне поєднання аудиторної та позааудиторної роботи);

- уточнено сутність ключових понять дослідження: «робота майбутніх психологів із сім'ями підлітків», «готовність майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків», «формуванням готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків»; критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інтелектуальний, діяльнісно-практичний), їх показники та рівні готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків (високий, середній, низький);

- удосконалено форми, методи освітнього процесу щодо підготовки майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків;

- подальшого розвитку набули інтеграційні процеси професійної підготовки психологів до роботи із сім'ями підлітків та наповнення їх відповідним змістом.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації Т. В. Кобилянської, автореферату та змісту публікацій дисертантки дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів.

Дисертанткою опрацьовано значний масив літератури (354 найменування, із них 5 іноземною мовою), на підставі розгляду якої сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, і загалом не викликає сумніву.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота Т. В. Кобилянської містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Обґрунтовані в дисертації результати впроваджено в освітній процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 2784/01 від 22.12.2018), Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 368-н від 21.12.2018) та Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 141-01-12 від 19.12.2018).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Не викликає сумнівів і практичне значення одержаних результатів, позаяк концептуальні положення дослідження автора покладені в основу розробки та впровадження в освітній процес закладів вищої освіти методики діагностування рівнів готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків, оновлення змісту дисциплін «Вступ до спеціальності», «Соціальна психологія», «Основи психологічного консультування», «Психодіагностика», «Організаційна психологія», «Методика роботи психолога», «Психологія сім'ї», проведення спецсеминарів «Робота психолога з сім'ями підлітків», «Зміст, форми і методи роботи із сім'ями підлітків»; а також були застосовані для організації психолого-педагогічних тренінгів, активізації самостійної роботи майбутніх психологів для отримання знань, умінь та досвіду роботи із сім'ями підлітків.

Матеріали дослідження можуть бути використані у освітньому процесі закладів вищої освіти при викладанні фахових дисциплін, спецсеминарів для підготовки майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків; у подальших дослідженнях окресленої проблематики.

Оцінки змісту дисертації, її завершеність загалом.

Дисертаційна робота Т. В. Кобилянської має чітку структуру, відзначається цілісністю та логічністю викладу наукового матеріалу. Рецензована робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації складає 459 сторінок, основний зміст викладено на 216 сторінках, подано 47 таблиць, 9 рисунків.

Розділи дисертації логічно завершені, містять висновки, які відповідають змісту та поставленим завданням дослідження.

Дисертантка на достатньому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, її актуальність, визначила мету, гіпотезу, завдання, об'єкт, предмет, аргументувала використання обраних методів дослідження.

У першому розділі – *«Теоретичні основи формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки»* – з'ясовано ступінь розробленості проблеми формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки; представлено сутність та розкрито змістові характеристики ключових понять дослідження; окреслено специфіку професійної діяльності майбутніх психологів в аспекті роботи із сім'ями підлітків.

На особливу увагу, на нашу думку, заслуговує п.1.3 дисертації *«Особливості професійної діяльності майбутніх психологів в аспекті роботи із сім'ями підлітків»*. Зокрема, для повноти опису професійної специфіки автором узагальнено особливості змісту, форм та результату діяльності психолога освітнього закладу, а також визначено його індивідуально-особистісні характеристики й професійно важливі якості.

Відзначаємо авторський висновок про те, що організація та здійснення роботи із сім'ями різних типів повинна вирізнятись диференційованим

характером; форми і методи допомоги і підтримки мають обиратися відповідно до проблем, які відчуває конкретна сім'я; ключовою особою в організації і здійсненні роботи із сім'ями має бути психолог як фахівець з профілактики психічного та психологічного неблагополуччя.

У другому розділі – *«Діагностика готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки»* – реалізовано моніторинг готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків, уточнено критерії, показники та рівні готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків; висвітлено процес організації дослідно-експериментальної роботи та методику проведення констатувального етапу.

Дисертанткою з'ясовано, що на процес формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків негативно впливає низка чинників, що перешкоджають оволодінню студентами практичними навичками і прийомами психологічного сприяння родині, а також викривлюють уявлення студентів про функції сім'ї і методи роботи з їх окремими категоріями. Цінним авторським здобутком видається визначення Тетяною Вікторівною критеріїв, показників і рівнів готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків.

Відзначаємо широту сформованого комплексу діагностичних методик для проведення дослідно-експериментальної роботи і відповідність їх добору мотиваційно-ціннісному, когнітивно-інтелектуальному і діяльнісно-практичному критерію готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків. Зокрема, за результатами констатувального етапу (п.2.3 дисертації) автором з'ясовано, що рівень готовності студентів до роботи із сім'ями підлітків за мотиваційно-ціннісним та діяльнісно-практичним критерієм сформований на низькому рівні, а за когнітивно-інтелектуальним – на середньому рівні в обох групах респондентів.

Третій розділ – *«Експериментальна перевірка педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у*

процесі професійної підготовки» – присвячено розробці моделі, обґрунтуванню й експериментальній перевірці педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки; розкриттю методики проведення формувального експерименту та аналізу результатів дослідно-експериментальної роботи.

Заслуговує на увагу критичний підхід автора до аналізу роботи майбутніх психологів із сім'ями підлітків з позицій системного, ціннісного, психологічного, культурологічного і діяльнісного підходу, що дозволив презентувати модель формування готовності майбутніх психологів до роботи з сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки як сукупність наступних взаємообумовлених блоків: методологічно-цільового (мета, підходи, принципи), змістово-організаційного (етапи, зміст, форми, методи, технології) і результативно-оцінного (діагностичний інструментарій, критерії, рівні, результат).

Як позитивне слід відзначити авторське напрацювання педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки (п.3.2 дисертації), а також врахування під час їх реалізації зв'язку між складом, структурою і функціями змісту освіти і його рівнями. Зокрема, зміст процесу формування готовності студентів до роботи із сім'ями підлітків знайшов вираження в оновленні дисертанткою фахових дисциплін, підсиленні їх змісту спецсемінарами, психолого-педагогічними тренінгами, добором форм, прийомів і технологій проведення занять.

Здійснений дисертанткою аналіз отриманих результатів констатувального та формувального етапів експериментальної роботи, статистична обробка емпіричних даних дозволяє зробити висновок про ефективність організації цілеспрямованого процесу формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків. Динаміку рівнів готовності майбутніх психологів до

роботи із сім'ями підлітків авторкою наведено у дисертації (п. 3.3 дисертації, с. 223) і в авторефераті (с. 15).

Дисертаційна робота Т. В. Кобилянської за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням, в якому на підставі дотримання принципу інтеграції психологічних і педагогічних знань у процесі оновлення змісту фахових дисциплін, на основі використання інноваційних форм та активних методів з метою розвитку ціннісного ставлення до роботи, а також завдяки включенню студентів у реальну практичну взаємодію із сім'ями підлітків підвищено рівень ефективності процесу формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків під час професійної підготовки.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

В цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. Авторкою на високому науково-методичному рівні розроблено модель формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки (с. 13 автореферату, с. 160 дисертації) й обґрунтовано її блоки та складники. Однак, у дисертації, на нашу думку, неповною мірою висвітлено функцію діагностичного інструментарію, його роль і місце в результативно-оцінному блоці зокрема, та в моделі формування готовності майбутніх психологів до роботи з сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки загалом.

2. Позитивно оцінюючи напрацювання авторки у напрямі реалізації третьої педагогічної умови (включення студентів у реальну практичну взаємодію із сім'ями підлітків з використанням педагогічних технологій через оптимальне поєднання аудиторної та позааудиторної роботи), вважаємо, що у тексті дисертації (с. 195) варто було б детальніше окреслити труднощі, з якими

зіткнулися студенти під час проходження практики, що передбачала засвоєння форм і методів роботи з сім'ями підлітків.

3. Цінним видається авторське узагальнення на с. 196 дисертації щодо ефективності тренінгових технологій у процесі формування всіх компонентів готовності студентів до педагогічної роботи з сім'єю підлітка. Зокрема, на с. 198 наведено особливості використання технологій самоспостереження і самовдосконалення способів роботи психолога із сім'ями підлітків.

На нашу думку, також доречно було б посилити увагу до технологій психокорекції ймовірних результатів неправильного виховання власної особистості студента, що може деструктивно впливати на формування готовності майбутнього психолога до педагогічної роботи з сім'єю підлітка.

4. Враховуючи актуальність проведеного дослідження і опрацьований масив фундаментальних праць, робота виграла б за умови розробки спецкурсу або підготовки та видання навчально-методичних матеріалів, присвячених темі наукового пошуку, які доречно було б доповнити результатами творчої діяльності студентів: наочними посібниками, доповідями, альбомами, психологічними газетами і стендами (про які йдеться на с.177,187,188,193 дисертації).

Проте висловлені зауваження і побажання не знижують загальної високої оцінки проведеного дослідження.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях.

Основний зміст і результати дослідження відображено у 16 публікаціях (1 – у співавторстві). Серед них: 9 статей відображають основні наукові результати (3 – у зарубіжних фахових виданнях), 6 публікацій апробаційного характеру, 1 – додатково відображає результати дисертації.

На основі аналізу змісту публікацій Т. В. Кобилянської можна констатувати, що наукові положення та висновки, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в авторефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів».

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація «Формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомое теоретичне і прикладне значення, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» (пп. 9, 11, 12, 13, 14), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19.08.2015 р., за № 1159 від 30.12.2015 р. та за № 567 від 27.07.2016), а її автор – Кобилянська Тетяна Вікторівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

старший викладач кафедри педагогіки
вищої школи і освітнього менеджменту
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького,
кандидат педагогічних наук

Ю. М. Нікітська

Учений секретар
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького,
кандидат економічних наук, доцент

Н. О. Андрусyak